

кладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 112 с.

10. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 112 с.

11. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Плеяди, 2006. 220 с.

12. Аристова Л. С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво : підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2015. 128 с.

REFERENCES

1. Oleksiuk, O. M. (2012). *Muzyczna pedagogika [Musical Pedagogy]*. Kyiv: KNUKIM.
2. Rostovskyi, O. Ya. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methods of musical education]*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
3. Cherkasov, V. (2016). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methods of music education]*. Kyiv: VTs «Akademii».
4. Volkova, N. P. (2003). *Pedahohika [Pedagogy]*. Kyiv: Akademia.
5. Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopedia osvity [Encyclopaedia of education]*. Kyiv: Urinkom Inter.
6. Fitsula, M. M. (2007). *Pedagogika [Pedagogy]*. Kyiv: Akademvydav.
7. Padalka, H. M. (2008). *Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplyn). [Pedagogy of Art (Theory and methods of teaching artistic disciplines)]*. Kyiv: Osvita Ukrainy.
8. Rostovskyi, O. Ya. (1997). *Pedahohika muzychnoho sprymannia [Pedagogy of musical perception]*. Kyiv: IZMN.
9. Kalinichenko, O. V., & Arystova, L. S. (2018). *Mystetstvo Pidruchnyk intehrovanoho kursu dla 1 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Textbook for integrated course for 1st grade of institutions of general secondary education]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita».
10. Kalinichenko, O. V., & Arystova, L. S. (2019). *Mystetstvo Pidruchnyk intehrovanoho kursu dla 2 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Textbook for integrated course for 2nd grade of institutions of general secondary education]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita».
11. Krouford, A., Saul, V., Metiuz, S., & Makinster, D. (2006). *Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technologies of development of critical thinking of students]*. Kyiv: Vyd-vo «Pleiady».
12. Arystova, L. S., & Serhiienko, V. V. (2015). *Muzychne mystecstvo: pidruch. dlya 4 kl. zagalnoosvit. navch. zakladiv [Musical Art: Textbook for 4th grade of general educational institutions]*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Osvita».

Аристова Л. С. Словесные методы обучения на уроках музыкального искусства и интегрированного курса «Искусство».

Предложены основные подходы к использованию словесных методов обучения на уроках музыкального искусства и интегрированного курса «Искусство». Выделены общие виды ра-

боты с учебником на уроке музыкального искусства: чтение и анализ текста; выделение главного, его пересказ; ответы на репродуктивные и продуктивные вопросы; выполнение исследовательских задач; проверка и контроль знаний, умений и навыков.

Рассмотрены методы работы с учебником, которые эффективизируют образовательный процесс на уроке (пояснение, беседа, вербализация содержания музыкальных произведений), а также отдельные приемы («Семантическая карта», «Направленное чтение» «Синквейн (сенкан)»). Предложены варианты использования методов и приемов с опорой на учебники «Искусство. 1, 2 класс» авторов А. В. Калиниченко, Л. С. Аристовой и «Музыкальное искусство. 4 класс» авторов Л. С. Аристовой, В. В. Сергиенко.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, метод, прием, искусство, музыкальное искусство.

L.S. Arystova, PhD, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Music Art of Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University, Mykolaiv, Ukraine, arystovaludmila8@gmail.com

Verbal methods at music lessons and the integrated course "Art"

The article deals with the teaching methods of music defined as a set of pedagogical techniques that direct teacher to solve problems of music education as well as to promote students' acquiring the content of music education in interrelated activities between teachers and student. There are the following methods: common methods (verbal, visual, practical) and special methods of music education (comparison, destruction, empathy, artistic practice, playing etudes, interpretive study of art works, improvisation, creation of artistic images, compositions).

The author offers main approaches used in verbal teaching methods at music lessons and the integrated course "Art". The source of verbal teaching methods is verbal or printed word (narration, explanation, conversation, discussion, verbalization of the content of art works, work with the textbook). The general types of work with the textbook at music lesson are the following reading and analysis of the text; finding the main idea, retelling; answers to reproductive and productive questions; doing research tasks; verification and control of knowledge, skills and abilities.

The author offers methods of work with the textbook that make the educational process at more effective (explanation, conversation, verbalization of the content of musical works), certain techniques ("Semantic Map", "Directed Reading", "Sinkwain (Sencan)"), as well as the variants of using methods and techniques based on the textbook "Art. 1st-2nd Grades" by A. V. Kalinichenko, L. S. Arystova and "Music. 4th Grade" by L. S. Arystova, V. V. Serhiienko. Recommendations will be useful for music teachers and students of musical pedagogical faculties in universities.

Key words: music education, method, techniques, art, music.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2019 р.

Статтю присвячено проблемі формування вокально-джазової культури підлітків на базі музичних шкіл і в гуртках естрадного співу в загальноосвітніх навчальних закладах. Розкрито етапну організацію процесу формування вокально-джазової культури дітей підліткового віку на заняттях з естрадного співу в контексті авторської методики. Основними етапами формування вокально-джазової культури підлітків на заняттях з естрадного співу визначено мотиваційно-стимулювальний, когнітивно-розвивальний і виконавсько-творчий; описано мету, завдання етапів, конкретизовано їх реалізацію на заняттях з естрадного співу, наведено приклади формувальних завдань.

Ключові слова: вокально-джазова культура підлітків, методика формування, етапи, заняття з естрадного співу, гуртки, загальноосвітня школа, музична школа.

Постановка проблеми. Ознайомлення підлітків із джазовим мистецтвом у межах уроків чи гурткової роботи в загальноосвітніх навчальних закладах та на заняттях у музичних школах сприяє вирішенню актуальних загально-педагогічних, загально-естетичних і мистецьких завдань: формуванню духовності, інтернаціональних і художньо-естетичних якостей, розвитку музичного сприймання, смаків і потреб, емоційно-почуттєвої сфери учнів, розкриттю їхнього музично-творчого потенціалу, здібностей до імпровізації тощо.

Сьогодні відкрито естрадно-джазові відділення в музичних училищах та вищих навчальних закладах України, проте у закладах загальної середньої освіти та музичних школах в основу вокального навчання покладено традиції академічного співу. В Україні є лише одна Школа джазового та естрадного мистецтва

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2019-3-16-21>

УДК 373.5.016 : [784.9+78.036.9]

Шевченко Анастасія Сергіївна,

аспірантка кафедри музично-інструментального виконавства та хореографії Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка, м. Суми, Україна, anastasiya.nechiporenko@gmail.com

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ДЖАЗОВОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ЕСТРАДНОГО СПІВУ

(м. Київ), яка має джазово-естрадне та академічне відділення.

У загальноосвітніх школах ознайомлення із джазом передбачено змістом програми «Мистецтво» (5–7 класи), у контексті вивчення музичних жанрів і стильових напрямів музики. Джазова вокальна діяльність програмою не передбачена і залежить виключно від методичних уподобань і практичної підготовки педагога, зазвичай знаходячи своє місце в позаурочній роботі (індивідуальних або гурткових заняттях з естрадного співу). Отже, якщо уявлення про джазову музику у школярів частково закладається через надання певних відомостей про джаз як жанр, відомих джазових композиторів і виконавців, то елементів джазового співу в загальноосвітніх школах практично не навчають навіть у позаурочній роботі – через відсутність фахівців або небажання змінювати академічні музичні традиції.

У межах музичних шкіл ознайомлення із джазовим мистецтвом може відбуватися під час вивчення низки навчальних предметів: групових («Початковий курс історії джазової музики», «Еле-

ментарна теорія музики», «Основи гармонії», «Музичний фольклор», «Сценічний рух» тощо) та індивідуальних («Додатковий музичний інструмент», «Ансамбль», «Читання нот з аркуша», «Імпровізація», «Композиторська творчість», «Елементарна теорія музики», «Сольфеджіо», «Основи диригування», «Акомпанемент», «Основи аранжування», «Постановка голосу» та ін.).

Посилення інтересу та прагнення сучасних учнів до опанування естрадно-джазового співу потребує оновлення змісту музичного навчання та розроблення відповідних методик, зокрема формування вокально-джазової культури підлітків на заняттях з естрадного співу.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти проблематики формування вокально-джазової культури розкрито в наукових дослідженнях стосовно історії виникнення та становлення джазу (Е. Барбан, А. Баташев, І. Горват, Ю. Кинус, Дж. Коллиер, В. Дж. Конен, Е. Овчинников, В. Озеров, Ю. Панасє, У. Сарджент, В. Симоненко); у методичних посібниках, де акцентується увага

на питаннях специфіки джазового вокального виконавства (Н. Дрожжина, В. Юшманов, Б. Столофф); у публікаціях, що висвітлюють проблему джазової імпровізації (І. Бриль, В. Ровнєв, О. Степурко, В. Єрохін, К. Ушаков, О. Овчинников, І. Юрченко) та ін.

У той же час очевидною є недостатня увага дослідників до проблеми вокально-джазового розвитку школярів. Цінними в цьому аспекті вважаємо наукові розвідки Б. Бриліна щодо музично-творчого розвитку учнівської молоді в умовах дозвілля [1]. Музикант і педагог В. Малішова розробила «Практичну школу естрадного співу» [5]. Перша частина книги містить основні відомості про фізіологію дитячого голосоутворення та докладний виклад усього комплексу занять: перше прослуховування, методика постановки голосу, розспівування, вправи та етюди. Другу частину присвячено роботі з дорослими учнями, зокрема розробленому автором методу постановки голосу – системі поспівок на «скет» із застосуванням свінгу.

Серед останніх досліджень можемо назвати дисертацію китайського дослідника Ду Цзілуна «Методика формування навичок естрадного співу в учнів молодшого шкільного віку» [2] та наукові праці І. Райт, яка звертається до проблеми формування музичних уподобань учнів основної школи. Учена вважає, що вивчення джазової музики слід починати із прослуховування (набуття учнями слухового досвіду), ескізного виконання (практичної демонстрації вчителем музичних прикладів), пропонує завдання для ознайомлення школярів зі стилями свінг, блюз та ін. [4, с. 15].

Водночас цілеспрямовані дослідження, присвячені комплексному формуванню вокально-джазової культури підлітків на заняттях з естрадного співу, відсутні.

З огляду на це, **метою статті** є обґрунтування структурно-етапної організації та розкриття основних етапів формування вокально-джазової культури підлітків на заняттях з естрадного співу на базі музичних шкіл та в межах позаурочної роботи у закладах загальної середньої освіти (у контексті відповідної авторської методики).

Виклад основного матеріалу. Розв'язання поставленої проблеми потребує насамперед аналізу ключової категорії дослідження – вокально-джазова культура особистості. Проте відсутність відповідних наукових визначень спонукає звернутись до аналізу більш широкого поняття «вокальна культура».

На думку оперної співачки Н. Шпіл-лер, вокальна культура – це сукупність професійного глибокого вивчення музики, освоєння різних видів вокальної техніки та робочого режиму, який забезпечує якість співу, створює умови для виконавського довголіття [6, с. 8]. Т. Ткаченко визначає, що вокальна культура є системою норм видобування, фонації, артикуляції, дикції, побудови фраз, емоційної насиченості співу тощо. Від її наявності та ступеня розвитку залежить творча направленість бажань і діяльності особистості, особливе ставлення до світу та людей. У більш широкому сенсі вокальна культура є цілеспрямованим процесом присвоєння людиною загальнолюдських цінностей, культурних норм та естетичного ставлення до дійсності, розуміння музичного мистецтва через призму вокальної діяльності [10, с. 63].

На основі аналізу наукових джерел у царинах філософії, культурології, музикознавства, педагогіки та психології нами було визначено поняття «вокально-джазова культура» як складна інтегрована якість особистості, що визначається гармонійним поєднанням умотивованості і здібностей, знань, умінь і навичок виконавця в галузі джазового співу та є важливою умовою успішної вокально-джазової діяльності.

Структура вокально-джазової культури представлена єдністю чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, компетентісно-когнітивного, особистісно-розвивального і виконавсько-творчого. Мотиваційно-ціннісний компонент включає розвиненість мотивації та ціннісних орієнтацій особистості щодо вокально-джазового виконавства; компетентісно-когнітивний складається із комплексу знань, умінь і навичок підлітка та їх застосування у галузі вокально-джазового виконавства; особистісно-розвивальний компонент містить комплекс індивідуальних

якостей особистості, що уможливорює вокально-джазове виконавство, виконавсько-творчий компонент визначає практичне виявлення мотиваційно-ціннісного, компетентісно-когнітивного та особистісно-розвивального компонентів вокально-джазової культури у виконавсько-творчій діяльності.

Джазова музика може бути ефективно використана у процесі музичного виховання підлітків, виступаючи оновлюючим матеріалом і сполучною ланкою між інтересами учнів, що вже існують, і тими, які бажано сформувати. Варто зазначити, що у нашому дисертаційному дослідженні ми акцентуємо увагу саме на підлітковому періоді, зокрема віці 10–12 років. Вибір означеної вікової категорії обумовлений мутаційним періодом, який супроводжується формуванням фонаційної системи саме за допомогою органів голосотворення (гортані, хрящів, вокальних м'язів, легенів та ін.). Розвиток голосу підлітків повинен відбуватися синхронно з розвитком фонаційних органів, які постійно піддаються динамічним змінам. Першочерговими методичними та специфічними прийомами роботи з підлітковими голосами періоду мутації мають бути прийоми, які ґрунтуються на гуманному ставленні до таких голосів і мають послаблений режим, що передбачає дозоване голосове навантаження. Заняття співом у підлітковому віці мають позитивний ефект для організму в цілому, проте завданням педагога-вокаліста залишається уміння надати всебічну допомогу, створюючи сприятливе навчальне середовище для самостійного та успішного розвитку та розв'язання всіх проблем і труднощів протягом критичного періоду підліткового віку.

На формування вокально-джазової культури підлітків спрямована розроблена нами методика, що розрахована на 2 роки навчання естрадного співу (в межах музичних шкіл та позаурочної роботи закладів загальної середньої освіти).

Методика передбачає оновлення змісту існуючих навчальних програм вокального навчання дітей та пропонує комплекси педагогічних умов і методів, застосування яких сприятиме успіш-

ному формуванню вокально-джазової культури підлітків. У межах музичних шкіл її може бути реалізовано на заняттях із сольного співу, а в загальноосвітніх школах – у індивідуальній чи гуртковій позаурочній роботі зі школярами.

Відмінність таких занять у музичній та загальноосвітній школі полягає насамперед у необхідності врахування різних рівнів вокальної підготовленості дітей. Учні, які вступають до музичної школи, проходять конкурсні випробування на наявність певних музичних здібностей і вивчають низку спеціальних предметів – отже, мають певну вокальну обдарованість і здобувають спеціалізовану вокальну підготовку. У загальноосвітній школі педагог навчає естрадного співу школярів, які здебільшого не мають додаткової спеціальної підготовки, хоча досить часто серед них трапляються вельми здібні у вокальному плані.

Попри ці розбіжності, що впливають здебільшого на вибір вокальних вправ і музичних творів для виконання, методика має єдину структурно-етапну організацію та передбачає проведення педагогічної роботи в послідовності таких *етанів*: мотиваційно-стимулювального (підготовчого) – I семестр навчання, когнітивно-розвивального (основного) – II і III семестри, виконавсько-творчого (завершального) – IV семестр навчання джазового співу.

Наголосимо, що на цих етапах відбувається комплексне формування в підлітків усіх компонентів вокально-джазової культури, однак на кожному етапі акцент зроблено на певних компонентах: так, підготовчий етап передбачає фокусування уваги на розвитку мотиваційно-ціннісного компоненту, основний етап є провідним щодо формування компетентісно-когнітивного та особистісно-розвивального компонентів, а на завершальному етапі домінує вдосконалення виконавсько-творчого умінь і навичок підлітків. Розкриємо наведені етапи та надамо приклади роботи з підлітками.

Метою *мотиваційно-стимулювального* етапу є розвиток і закріплення активного інтересу до вокально-джазової діяльності, створення позитивного ставлення підлітків до творчості,

необхідних для вирішення подальших завдань на заняттях з естрадного співу. Відбувається поступове накопичення музичних вражень щодо джазової музики та стимуляція прагнення школярів до розвитку власних вокально-джазових можливостей.

Попередньо в діагностувальному експерименті нами було з'ясовано, що успіхи дітей підліткового віку у вокально-джазовому виконавстві безпосередньо залежать від їхньої мотивації, тобто наявності значущих і діючих стимулів до сприймання і виконання вокально-джазової музики. Таким чином, викладач має навчитися практично впливати на мотивацію дитини та звести до мінімуму фактори, що знижують її. Умотивованість у вокально-джазовому навчанні можна розуміти як особисту зацікавленість учня.

Мотиваційно-стимулювальний етап складається з двох стадій. На першій стадії (мотиваційній) враховується необхідність усвідомлення учнями цілей заучування музичного матеріалу і тих вимог, які їм будуть пред'явлені. Завданнями даної стадії є: розвиток у підлітків інтересу до вокально-джазового виконавства; формування мотивації до вокально-джазової культури, збереження та відтворення; стимулювання в підлітків інтересу та стійкої мотивації до вокально-джазового виконавства; формування прагнення до розвитку власних вокально-джазових можливостей.

Як показав наш практичний досвід, на мотиваційній стадії ефективними є такі завдання: прослухати джазовий музичний твір та описати свій настрій, що був ним викликаний; створити ритмічний супровід до джазового музичного твору (викладач може підказати сильні та слабкі долі) тощо. Вдалим прикладом, на думку дослідниці І. Райт, для демонстрації джазу і його основних особливостей є імпровізація, поліритмія, синкоповані ритми, ритмічна фактура свінг [4, с. 16].

Друга стадія (стимулювальна) спрямована на дослідження учнями своєї схильності до вокально-джазового виконавства; стимуляції педагогом до пізнання й усвідомлення станів захоплення, викликаних джазовою музикою. Стимулювальна стадія включає

практичні завдання, спрямовані на розвиток власних вокально-джазових можливостей, викликаних музикою, розуміння особливих естетичних переживань, пов'язаних зі спілкуванням з творами джазового музичного мистецтва. Наприклад, доцільно запропонувати дітям спробувати створити миттеву імпровізацію під простий гармонічний супровід (на базі чотирьох акордів, які звучатимуть по колу, тощо).

Крім того, на першому етапі педагогічної роботи педагог працює над формуванням уявлень і виробленням навичок звуковедення, над співацькою поставою та співацьким диханням як спеціальними вміннями і навичками, необхідними для виконання джазових творів тощо.

Когнітивно-розвивальний етап мав на меті засвоєння підлітками знань, умінь і навичок у галузі вокально-джазового виконавства та їх застосування у практичній діяльності; розвиток комплексу індивідуальних якостей особистості, що уможливають вокально-джазове виконавство.

На індивідуальних заняттях з естрадного співу значна увага приділялася усвідомленню підлітками механізмів природного звукоутворення, точному виконанню засобів музичної виразності джазових творів (точність звуковисотного інтонування мелодійного матеріалу, дикційних навичок та чіткої артикуляції, ритмічної пульсації, володіння тембральними фарбами, динамікою, темпами, агогікою тощо). Формуванню відчуття джазового стилю сприяє цілісний аналіз розучуваних творів, виявлення художньо-стильових характеристик, жанрових особливостей.

Вокально-джазова культура має імпровізаційний початок, і в розвитку імпровізаційних можливостей вирішальне значення мають досвід і чуття викладача, який і повинен підказати своєму учневі напрямок, в якому він і буде розвиватися як вокаліст, зокрема, обрати зручний діапазон для виконання творів, підібрати репертуар, обговорити манеру, стилістику, динаміку та інші нюанси виконання.

Починати навчання мистецтва імпровізації треба тоді, коли в учня вже

сформований виконавський апарат і вироблена вільна зорово-слухова орієнтація під час виконання, на що потрібен час. Оскільки імпровізація будується на основі мелодичних, гармонічних та ритмічних варіювань, окремі педагоги-музиканти (Ю. Козирєв, В. Петрушин) вважають найсприятливішим ґрунтом для імпровізації ладо-гармонічну основу.

Засвоїти мистецтво елементарної імпровізації допомагають такі завдання: спів ладових моделей, наприклад, від II ступеня проспівати дорійський лад, від III – фрігійський, від IV – лідійський, від V – міксолідійський, а також мажорну гаму з пониженими III та VII ступенями, септакорди в різних тональностях, різноманітні секвенції, каданси, модуляції [8, с. 43].

Навчання вокаліста на цьому етапі ґрунтується на комплексі різноманітних **вокальних вправ**. Застосовуваний нами авторський комплекс вокальних вправ спрямований на: «висвітлення» звуку, тобто спів у «мовній» позиції; розвиток артикуляції та природної вимови голосних і приголосних літер; відчуття «присвігнаних» акцентів; оволодіння технікою «скет»; виконання «на диханні» довгих нот.

Рекомендуємо звернути увагу на те, що у виконанні авторських вокальних вправ слід дотримуватися таких нюансів:

- зробити опору на обидві ноги; вирівняти хребет; плечі опустити і розслабити; голову тримати або рівно, або трохи нахилити вперед;
- дихання діафрагматичне (нижньореберне) – рухається тільки живіт, грудна клітина і плечі не підіймаються; вдих – живіт повинен бути опуклим, видих – живіт увігнутий за допомогою м'язів пресу;
- міміка – слідкувати за тим, щоб форма обличчя не спотворювалася при виконанні вокальних вправ, уникати зажиму м'язів обличчя.

Наведемо окремі вправи із цього комплексу.

Вправа № 1 (див. рис. 1). Наберіть повітря через ніс, нижче зазначені звуки виконайте закритим ротом на звуці «м» на затриманому диханні видиху. При цьому зуби не змикати, язик спокійно лежить



Рис. 1. Вокальна вправа № 1



Рис. 2. Вокальна вправа № 2



Рис. 3. Вокальна вправа № 3



Рис. 4. Вокальна вправа № 4



Рис. 5. Вокальна вправа № 5



Рис. 6. Вокальна вправа № 6



Рис. 7. Вокальна вправа № 7

і торкається кінчиком нижніх зубів. Для зручності можна зробити губами маленьку щілинку у формі трубочки.

Вправа № 2 (див. рис. 2). Наберіть повітря через ніс і виконайте вправу на склад «мі». Дотримуйтеся єдиного звучання усіх звуків, уникайте звуку «г» на переходах звукоряду, останній звук співати з тенденцією до підвищення, щоб не втратити вокальної позиції.

Вправа № 3 (див. рис. 3). Наступну вправу виконайте активно у середньому темпі з поступовим прискоренням на верхньому регістрі. Слід домагатися якісної вимови приголосних літер на початку складів: «д» та «р», голосну літеру «а» слід виконувати натурально – не наближувати до «о», як в класич-

них прикладах. Необхідно слідкувати за диханням.

Вправа № 4 (див. рис. 4). Дотримуйтеся правил попередньої поспівки. Верхній квінтовий тон слід виконувати трохи акцентовано, із затримкою, обережно повертайтеся на перший звук без явного перепаду, максимально згладжуючи його, та слідкуйте за інтонацією.

Вправа № 5 (див. рис. 5). Наберіть повітря через ніс і виконайте вправу на склади «мі-йа», акцентуйте другу ноту, як зазначено в прикладі. Склад «йа» виконуйте з опусканням нижньої щелепи, щоб збалансувати звучання «близького» складу «мі» і «далекого» – «йа». Дотримуйтеся єдиного звучання усіх звуків, уникайте звуку «г» на переходах звукоряду, останній звук співайте з тенденцією до підвищення, щоб не втрачати вокальної позиції.

Вправа № 6 (див. рис. 6). Зразок
скет-поспівки. Візьміть коротке дихан-
ня через ніс, яке відповідатиме паузі.
Приголосні літери вимовляйте чітко;
згладжуючи переходи звукоряду – уни-
кайте люфтів та дотримуйтесь пауз – це
допоможе відчувти пульсацію.

Вправа № 7 (див. рис. 7). Наступна вправа на виконання «довгих» нот. Зверніть увагу на цезури – дихання треба брати відповідно до них. Склад «да» повинен звучати міцно, уникайте заміни букв «д» на «т». Акцентовані ноти – склад «а» не наближувати до «о»; цілі тривалості тримати до цезури. Останню ноту (акцентовану) виконуйте на forte з легким підняттям щік (уникайте спотворень).

Отже, завданнями другого етапу стали загально-культурний і музичний розвиток учнів у вокально-джазовій сфері; вироблення професійних співочих навичок: стійкого дихання на опорі, рівності звучання протягом усього діапазону голосу, високої вокальної позиції і точного інтонування, дикційних навичок, чіткої артикуляції. У процесі роботи над звуком важливо не допускати форсованого звучання, що завдає шкоди голосовому апарату.

Виконавсько-творчий етап полягає у застосовуванні здобутих знань, умінь та навичок у практичній вокально-джазовій діяльності – наприклад, брати участь у концертах, конкурсах, фестивалях і яскраво виражати себе

під час виступів. Такі здатності продемонстрували, зокрема, наші учні Титаренко Маргарита (III обласний дитячий фестиваль-конкурс джазової музики «Джаз-Вітраж»), Безкоровайна Марина («Яскраві діти України» в межах міжнародного фестивалю Sanremojunior) та ін.

На цьому етапі вихованці вже орієнтувалися в основних історичних фактах зародження джазу як жанру, знали характерні риси та закономірності імпровізаційного начала. Обов'язковим було залучення учнів до слухання та аналізу музичних зразків, наприклад, творів «Summertime» (баллада), «GirlfromIpanema» (боса-нова), «Whipnot» (свінг) у виконанні Еллі Фіцджеральд.

Для досягнення поставлених цілей використовувалися творчі завдання, що передбачали більшу самостійність дітей у виборі засобів музичної виразності, наприклад: створити імпровізацію в жанрі свінг, боса-нова тощо; ритмічні імпровізації відповідно до характеру твору, що сприймається, імітація голо-сом духових інструментів та інші.

Висновки. Отже, у процесі формування вокально-джазової культури підлітків доцільно виділяти три етапи: мотиваційно-стимулювальний, когнітивно-розвивальний і виконавсько-творчий. Протягом реалізації цих етапів відбувається комплексне формування в підлітків вокально-джазової культури, проте кожний етап означений акцентуванням її певних компонентів. Метою мотиваційно-стимулювального етапу є розвиток і закріплення активного інтересу до вокально-джазової діяльності, створення позитивного ставлення підлітків до творчості, необхідних для вирішення подальших завдань на заняттях з естрадного співу. Через індивідуальні форми роботи відбувалося поступове накопичення підлітками музичних вражень та стимуляція їх прагнення до розвитку власних вокально-джазових можливостей. Етап охоплював I семестр навчання учнів у музичній школі (або занять з естрадного співу в загальноосвітньому навчальному закладі) і передбачав роботу з школярами над механізмами природного звукоутворення, формування на-

вичок звуковедення, співацької постави та співацького дихання.

Впродовж когнітивно-розвивального етапу (II і III семестри навчання) підлітки опановували знання, уміння і навички в галузі вокально-джазового виконавства та практикувалися в їх застосуванні. Педагог розвивав комплекс індивідуальних якостей підлітків, що уможливають вокально-джазове виконавство, а також домагався опрацювання засобів музичної виразності в роботі над музичними творами. Формуванню відчуття джазового стилю сприяв цілісний аналіз розучуваних творів, виявлення їх художньо-стильових характеристик, жанрових особливостей.

Упродовж виконавсько-творчого етапу учнів залучали до участі в концертах, конкурсах, фестивалях з тим, щоб вони могли проявити свою вокально-творчу індивідуальність. Вміння орієнтуватися в основних історичних фактах зародження та характерних рисах джазової музики допомагало розкрити ідеї музичного твору під час його виконання.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в аналізі результативності розробленої авторської методики формування вокально-джазової культури підлітків на заняттях з естрадного співу, що потребує проведення контрольного експерименту з респондентами, які брали участь у науково-дослідній роботі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Брылин Б. А. Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга: книга для учителя. Киев : КГИК, 1998. 200 с.
2. Ду Цзілун. Методика формування навичок естрадного співу в учнів молодшого шкільного віку : дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Суми, 2018. 233 с.
3. Козирев Ю. Импровизация – путь к музыке для всех. *Музыкальное воспитание в СССР*. Москва, 1985. 257 с.
4. Коллиер Дж. Становление джаза. Москва, 1984. 390 с.
5. Малишова В. П. Практическая школа эстрадного пения. Архангельск, 2011. 38 с.
6. Овчаренко Н. А. Основы вокальной методики : науч.-метод. посіб. Кривий Ріг, 2006. 116 с.
7. Петрушин В. И. Музыкальная психология : учеб. пособ. Москва : Академический проект, 2006. 400 с.
8. Райт І. С. Формування музичних уподобань учнів основної школи. *Мистецтво та освіта*. 2018. № 4 (90). С. 13–17.

9. Стенпурко О. Блюз – Джаз – Рок : (Универсальный метод обучения импровизации с приложением). Москва : Камертон, 1994. 91с.

10. Ткаченко Т. В. Формування вокально-сценічної культури студентів мистецьких факультетів педагогічних вузів : монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 307 с.

REFERENCES

1. Brylin, B. A. (1998). *Muzkalno-tvorcheskoe razvitiye uchashchikhsia v usloviiakh dosuga* [Musical and creative development of students in the conditions of leisure]. Kyiv: KHIK.
2. Du Tszilun (2018). *Metodyka formuvannia navychok estradnoho spivu v uchniv molodshoho shkilnoho viku* [Methods of formation skills of pop singing among pupils of primary school age] (Doctoral dissertation, Sumy).
3. Kozirev, Yu. (1985). *Improvizatsiia – put k muzyke dlia vsek* [Improvisation – the path to music for all]. *Muzykalnoe vospitanye v SSSR*. Moscow.
4. Kollier, Dzh. (1984). *Stanovlenie dzhaza* [Establishment of jazz]. Moscow.
5. Malishava, V. P. (2011). *Prakticheskaia shkola estradnogo peniia* [Practical school of pop singing]. Arkhangelsk.
6. Ovcharenko, N. A. (2006). *Osnovy vokalnoi metodyky* [Fundamentals of vocal technique]. Kryvyi Rih: Vydavnychiy dim.
7. Petrushin, V. I. (2006). *Muzykalnaia psikhologiiia* [Musical psychology]. Moscow: Akademicheskii projekt.
8. Wright I.S. (2018). *Formuvannia muzychnykh upodoban uchniv osnovnoi shkoly* [Formation of musical preferences of pupils of the main school]. *Mystetstvo ta Osvita* [Art and Education], 4 (90), 13-17.
9. Stenpurko, O. (1994). *Bliuz – Dzhaz – Rok: (Universalnyi metod obucheniiia improvizatsii s prilozheniem)* [Blues – Jazz – Rock: (Universal method of teaching improvisation with appendix)]. Moscow: Kamerton.
10. Tkachenko, T. V. (2016). *Formuvannia vokalno-stsenichnoi kultury studentiv mystetskykh fakultetiv pedagogichnykh vuziv* [Formation of vocal and stage culture of students of art faculties at pedagogical universities]. Kharkiv: KhNPU im. H.S. Skovorody.

Шевченко А.С., аспирантка кафедры музыкально-инструментального исполнительства и хореографии Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макарен-ко, г., Сумы, Украина, anastasiya.nechiporenko@gmail.com

Етапи формування вокально-джазової культури підлітків на заняттях по естрадному пению

Статья посвящена проблеме формирования вокально-джазовой культуры подростков на базе музыкальных школ и в индивидуальной и кружковой внеурочной работе в рамках общего среднего образования. Раскрыто поэтапную организацию процесса формирования вокально-джазовой культуры детей подросткового возраста на занятиях по эстрадному пению в контексте авторской методики. Описаны цели, задачи мотивационно-стимулирующего, когнитивно-развивательного и исполнительско-твор-

ческого этапов, конкретизовано их реализацию на занятиях по эстрадному пению, приведены примеры заданий.

Ключевые слова: вокально-джазовая культура подростков, методика формирования, этапы, занятия по эстрадному пению, кружки, общеобразовательная школа, музыкальная школа.

A.S.Shevchenko, post-graduate student of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Sumy, Ukraine anastasiya.nechiporenko@gmail.com

Stages of the formation of vocal and jazz culture in adolescents at classes on pop singing

The article is devoted to the problem of the formation of vocal and jazz culture in adolescents on the basis of musical schools and in individual and group extra-curricular work at institutions of general secondary education. The stage organization of the formation process of the vocal and jazz culture in adolescents at classes on pop singing in the context of the author's technique is revealed. The purpose, tasks of motivational-stimulating, cognitive-developing and performing-creative stages are described, their realization at classes on pop singing is specified, examples of problems are given.

During the first, motivational-stimulating stage the students' interest in vocal and jazz activity was stimulated, a positive attitude of adolescents to musical creativity was formed, which was encouraged by a series of specially developed tasks. The stage embraced the 1st semester of studying at a music school (workshops of a general educational institution) and included working with students on the mechanisms of natural sound formation, the formation of sound skills, singing posture and singing breath. During the cognitive-developing stage (2nd and 3rd semester of study), adolescents seized knowledge, skills and experience in the field of vocal and jazz performances and practiced in their use. The teacher sought to work on the means of musical expression by students in musical works. The formation of a sense of jazz style among schoolchildren was contributed by a holistic analysis of pieces which were learned, revealing their literary characteristics and genre features. At the performing-creative stage, students were involved in concerts, contests, festivals so that they could show their vocal and creative personality. The skill to navigate the characteristic features of jazz music helped to reveal the ideas of a musical composition during its performance.

Key words: vocal and jazz culture in adolescents, formation methodology, stages, classes on pop singing, work-shops, general school, musical school.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2019 р.